

2011

Nová antikapitalistická
levice

Vít Bartoš

**[MYŠLENKOVÁ BÍDA
MORÁLNÍCH
ODPŮRCŮ PRÁVA
ŽEN NA INTERRUPCI]**

Poznat svého nepřítele je základem možnosti jeho úspěšné porážky. Naším cílem v tomto textu je ukázat na podstatu a slabiny argumentace, která je obvykle vedena zejména křesťanskými dogmatiky (nezávisle na denominaci) ohledně morálního práva žen na potrat. Jako obvykle, i nyní předpokládáme, že racionální argumentace má svoji hodnotu. Nelze sice očekávat, že staletí hluboce zakořeněné ideje o podstatě člověka a jeho morálních povinnostech padnou jen tak, lze si ale přát, aby dosud váhající lidé alespoň nebyli ochotni tak rychle podléhat emocionálně cílené manipulaci stran náboženského dogmatismu.

Jak tedy vypadá základní argumentace odpůrců přerušenoého těhotenství (oni by tvrdili „legálního zabití nevinné osoby“)? Vezměme nyní tyto jejich tři předpoklady a z nich plynoucí závěr:

1. Je morálně špatné připravit o život nevinnou lidskou bytost.
2. Plod (fetus) je touto nevinnou lidskou osobou, která má právo žít.
3. Interrupce způsobí smrt plodu.

Závěr: Proto je interrupce morálně špatnou věcí!

Naším cílem je nyní prokázat, že alespoň jeden z předpokladů je nesprávný, zavádějící či směřující k absurditám. Pokud se nám to podaří, dokážeme, že argument není relevantní, že je manipulativní a faktický nesprávný (a to i přesto, že z hlediska čisté logiky je v dané formě zcela v pořádku).

Útok na druhou premisu

Domníváme se, že je na první pohled zjevné, kde se jádro problému skrývá. Drtivá většina odpůrců náboženské interpretace problému si povšimne, že v druhém předpokladu se ztotožňují dvě věci, které bychom za použití standardů „zdravého rozumu“ nikdy neztotožnili. Samozřejmě se jedná o identifikaci plodu a lidské osoby.

Otázka teď zní, jak si někdo vůbec může myslet, že tyto dvě věci jsou totožné. Jak může být zygota (buňka vzniklá splnutím spermie a vajíčka) totožná s lidskou bytostí, která je samostatnou entitou nadanou vědomím a jejíž fyzická existence např. z hlediska metabolických procesů je zcela nezávislá na každé jiné osobě?

Odpověď na tuto otázku je složitější a vyžadovala by širší rozbor. Uvedu pouze krátce dva spolu úzce související faktory, které považuji za zásadní a které snad vysvětlují a zároveň ukazují meze tohoto náboženského přesvědčení.

Jako první faktor bych označil psychologický přežitek animismu, tj. představu, že vše živé je obdařeno imateriální duší, která je podstatou živého organismu. Cokoliv živého je živé díky duši a ta tvoří podstatu této věci. Podle věřících by i zygota měla být jakožto živá biologická entita nadána duší a protože v našem případě jde o lidskou zygotu, bude tato zygota obdařena lidskou duší (lidským „typem“ duše). Tato prostinká představa pak říká, že zygota je už v podstatě „malý člověk“. Přerušit cíleně její vývoj, znamená cíleně způsobit smrt „malého člověka“, což vypadá jako vrchol amorality. Tento typ argumentace je hluboce zapuštěn v lidské psychice – jedná se o kognitivní atavismus, který vyjadřuje tradiční tisíciletí starý metafyzický problém vztahu mezi tělem a duší.

Druhý faktor je historickou konkretizací výše řečeného. Katolická teologie například vychází z určitých obecných filozoficko-teologických předpokladů o fungování světa. Ve 13. století Tomáš Akvinský („obecný učitel církve“) formuloval systematický obraz vztahu člověka, přírody a boha, přičemž se tento obraz stal v rámci katolické církve závaznou normou pro interpretaci jakéhokoliv faktu nezávisle na pokroku vědy. Důležité je, že ve výkladu přírody se Tomáš podržel autority Aristotela, a tak principy Aristotelovy filosofie přírody se staly součástí ideologické výbavy katolické církve. A zde jsme u kořene věci. Aristoteles (a tedy i Tomáš a tedy i katolíci) tvrdí, že každý objekt ve světě má v sobě zabudovaný účel vlastního směřování (Aristoteles jej nazývá „entelechie“ – což je v podstatě duše) a k přirozenosti tohoto objektu patří právě to, že postupným sebeuskutečňováním dospěje tento objekt do své „cílové stanice“ – do jistého žádoucího stavu, který definuje tento objekt jako již uskutečněný vzhledem k jeho přirozeným možnostem. Jednoduše vyjádřeno: Dobro je, když objekt dosáhne svého přirozeného cíle. Zlo nastává tehdy, pokud objekt nemá možnost svůj přirozený cíl (entelechii) naplnit. Když toto schéma nyní vztáhneme na náš problém, dostaneme asi následující výklad, proč je interrupce morálně špatnou věcí: *„Podstatou lidského oplodněného vajíčka je jeho potence (možnost) stát se uskutečněnou lidskou bytostí. Zygota obsahuje v možnosti uskutečnění celé lidské bytosti. Zygota je potenciálně osobou a „potence být osobou“ je vnitřní vlastností zygoty. Pokud je cíleně způsobeno, že zygota **nemůže** realizovat svoji nejvyšší a nejdůležitější potenci, jíž je lidský život, pak se jedná de facto o **záměrné zlo** – vraždu.“* Což je závěr, který všichni známe a také všichni tušíme, že na něm není něco v pořádku.

Jak takovým úvahám oponovat? V čem jsou zavádějící? Proč není zygota osobou? A proč je aristotelské pojetí účelnosti v přírodě dnes již nedostačující?

Začněme problémem zmíněného prvního faktoru, tedy reliktem animismu. Než se ale do něj pustíme, měli bychom pochopit jednu velmi důležitou věc: celý problém se v poslední instanci redukuje na otázku, zda je věřící – a předpokládejme, že se nejedná o bigotního věřícího, protože pak je to zcela zbytečné ... – ochoten přijmout alespoň zčásti moderní naturalistický obraz přírody. Intelektuální poctivost tomu tak velí, v opačném případě je dohoda nemožná a nikdy možná nebude.

Pro dějinný vývoj lidského myšlení je typický jeden zásadní rys. Staré a tradiční problémy náboženství a filosofie – včetně odpovědí na tyto problémy – jsou postupně nahrazovány konkrétnějšími vědeckými problémy a odpověďmi. A tak je to samozřejmě i s naší otázkou o oduševnění každé živé entity, jak to hlásá animismus (animismus ovšem považoval za živé prakticky všechno, i to, co dnes v žádném případě za živé nepovažujeme – např. planety). Předpoklad o imateriálních a nesmrtelných duších řídících materiální objekty je dnes vědecky zcela pasé. Termín „duše“ dnes nahrazujeme termínem „mysl“. Mysl (lidskou i zvířecí) standardně chápeme jako vysoce komplexní materiální proces. Jedná se ve zkratce řečeno o složité interakce mezi neuronálními strukturami živočichů a strukturami externího světa. Současná biologie nám dává relativně přijatelná kritéria pro to, abychom určili, čemu můžeme mysl (duši) přiřknout a čemu již ne. Zygota tímto objektem ještě není – žádná buňka sama o sobě není ještě myslí. V přírodě je vše otázkou stupňů, a tak až určitý typ buněk, jistého počtu a propojených určitými vztahy interagujících s určitým prostředím tvoří mysl. To, že nedokážeme zcela přesně

určit fázi, kdy vyvíjejícímu se plodu můžeme přiznat určité kognitivní procesy, které by jej činili lidskou bytostí a osobou, není dostatečným důvodem k přijetí bytostně nevědeckého dogmatu o tom, že shluk buněk, který se potenciálně může stát osobou, již touto osobou také je. Když v 19. století tvrdil biolog Ernst Haeckel, že ontogeneze je rekapitulací fylogeneze (což se dnes sice neuznává, ale jistou výpovědní hodnotu o ontogenezi to přesto má), tak tím v podstatě jednoznačně říká, že plod v určitých fázích vývoje vypadá z hlediska morfologie jako nižší živočichové, kteří člověku předcházeli ve vývoji druhů. Pokud kognitivní vývoj souvisí s vývojem orgánových struktur a těla jako celku, což se předpokládá, pak mluvit o osobě v případě zygoty a dalších fázích vývoje plodu, kde se teprve formují struktury umožňující kognici (tj. emoce, pocity, vědomí, sebevědomí ...) a kde plod vypadá jako tvor, jemuž mysl a osobu standardně nepřipisujeme (pulec, ryba), je intuitivně zcela nesmyslné. Zygota zkrátka není osobou, protože být osobou znamená dělat to, co osoby obvykle dělávají. Dělat a vůbec mít možnost dělat to, co osoby obvykle dělávají, vyžaduje mít orgánové struktury, které to realizují. Řada stavů v sekvenci vývojových stadií plodu tuto podmínku prostě nesplňuje.

Naši náboženští oponenti teď mají jedinou možnost: tvrdit, že kognitivní stavy (tj. procesy mysli), kterými definujeme osobu, nejsou závislé na struktuře materiálního substrátu, z něhož je postaveno tělo. Z toho ale bezprostředně plyne, že osobu můžeme připsat úplně všemu ve vesmíru. Vrací nás to do dob archaického animismu. Toto pojetí je absurdní nejen z hlediska moderní vědy, je dokonce absurdní i z teologických hledisek. Například není vůbec jasné, proč se materiální věci vyvíjejí, proč směřují dle aristotelské doktríny ke svému účelu, když materiální struktura nijak nepřispívá k charakteru mysli (duše). Proč bůh dává

možnost realizovat se hmotě, ale ne duši, kterou, zdá se, do nás vložil při aktu tvoření (početí) hned celou („zygota je kompletní osoba“)? Podle jakého klíče rozděluje bůh lidské duše do materiálních těl, když na těchto materiálních tělech dle předpokladu v podstatě nezáleží? Jak víte, že objekty okolo vás doposud považované za neživé nejsou obdařeny lidskou duší a ve skutečnosti tedy živoucí? Atd. Jedná se o zjevně absurdní otázky, což vždy ukazuje na pofiderní charakter předpokladu. Konec konců, tento předpoklad o rozdílnosti duše a těla by nebyl po chuti ani Aristotelovi, protože i podle něj duše existuje vždy jen ve spojení s tělem. Toho si jsou poučení náboženští myslitelé zcela jistě moc dobře vědomi, protože nakonec z uvedeného předpokladu vysvítá suverénně největší absurdita ze všech:

1. Duše je podstatou živých bytostí.
2. Duše je osoba.
3. Duše je nezávislá na těle a obecně na materiálních procesech. (Jinak by materiální zygota nemohla být osobou.)
4. Interrupce je materiální proces.

Závěr 1: Interrupce se nedotýká duše.

Závěr 2: Interrupce se nedotýká osoby.

Závěr 3: Interrupce se nedotýká podstaty života.

Závěr 4: A pak tedy v případě interrupce o nic nejde!

Povrchní animismus dnes již můžeme pustit z hlavy. V každém případě je hluboce nekonstruktivní a s pravděpodobností limitně se blížící jedné nepravdivý. Závěr je jasný: pokud náboženští myslitelé nechtějí docházet k podobným důsledkům, jaké jsem

uvedl výše, musí připustit problematický závěr; totiž že duše s tělem **přeci jenom nějak souviset musí**.

Takže ještě jednou a naposledy; duše tedy souvisí s tělem. Z toho ovšem plynou dvě možné interpretace tohoto zvláštního faktu:

První naturalistická interpretace říká, že duše (mysl) je pouze záležitostí komplexity uspořádání materiálního substrátu tvořícího lidskou bytost. V tom případě je nutné konstatovat, že zygota podle standardních kritérií¹ skutečně není osobou a že mluvit o zabití nevinné osoby je prostě nesmysl.

Druhá interpretace je, velmi mírně řečeno, dost ezoterická a samozřejmě předpokládá boží zásah. Říká asi tolik, že bůh v určitý čas, který zná jen on, vdechne duši případnou pro daného tvora do adekvátní materiální konstelace látky tak, že vzniká nová živá psycho-materiální struktura (oduševnělá lidská zygota např.). Od této chvíle vzniká díky božímu zásahu jedinečná lidská bytost a zásah do materie znamená zároveň zásah do oživujícího principu – do duše. Sáhnutí na zygotu tak znamená zrušit tuto bohem ustavenou (účelně naprogramovanou) jednotu, což je akt, pro který mají věřící hezké slovíčko „hřích“.

Není vůbec těžké této druhé interpretaci oponovat a tím v konečné fázi prokázat, že neexistuje žádné racionální zdůvodnění předpokladu o tom, že zygota je plnohodnotná lidská osoba (i kdyby jen v pozici aristotelské entelechie). Otázka zní, jak víte, že

---

¹ Ne, že by „standardní kritéria“ byla neměnná a definitivní. Podstatou vědecké metody je právě falzifikace (principiální možnost vyvrátit vědeckou teorii), a tak je velmi teoreticky možné, že naše představy o tom, co je to být živou lidskou osobou s určitými právy, se jednoho dne změní. Lze ale jen stěží předpokládat, že by se změnily natolik, že bychom byli ochotní považovat buňku za lidskou osobu

...

je to již zygota, která je osobou? Jak víte, že se bůh rozhodl instalovat duši do materiálního těla právě v okamžiku, kdy se tento organismus nachází ve stadiu zygoty? Kdo a na základě jakých předpokladů stanovil tuto hranici? A protože se věřící nemůže (a z drtivé většiny případů nechce) odvolávat na moderní naturalistický výklad, je nucen se odvolat na autoritu, což nás vede opět na začátek – věřící musí z principu předpokládat to, co by zároveň rád dokázal a jedná se tak o „důkaz kruhem“.

Závěr je jasný. Věřící nenabízí žádná přesvědčivá kritéria pro možnost rozhodnout, kdy se jedná v případě vývojových fází plodu o živou a trpící bytost, která se stává osobou. Jediné, co nabízí, je nekonstruktivní a empiricky nezdůvodnitelný metafyzický postulát o identitě lidské bytosti a zygoty. Kdykoliv se vyskytne takovýto dogmatický článek víry, který je v rozporu s elementárním lidským nárokem na štěstí, máme povinnost jej odmítnout.

Útok na první premisu

Existuje ještě jedna poměrně překvapivá možnost, jak základní argument věřících zpochybnit. V předchozí části jsme nesouhlasili s předpokladem o tom, že plod je lidskou bytostí. Právě tak je ovšem možné zpochybnit i předpoklad první, který říká, že je morálně nepřijatelné připravit o život nevinnou lidskou bytost. Jak tedy na to?

Předně je nutné přijmout principy naturalistické etiky, konkrétně utilitarismu. Utilitarismus říká, že nejsou žádné absolutní (metafyzické) hodnoty. Že dobro je relativní záležitostí vzhledem ke konkrétní situaci a že dobro v jistém ohledu lze dosahovat skrze fundamentální ekonomický princip maximalizace zisku a

minimalizace ztrát (ovšem z hlediska širšího kontextu věcí). V našem konkrétním případě jde o zvážení situace, kdy se práva na kvalitní život ženy kříží s právy jejího ještě nenarozeného dítěte (v raných fázích vývoje).

Následující myšlenkový experiment americké filosofky Judith Thompson ukazuje, že pojem „právo na život“ v případě ženy a plodu neidentifikuje ta samá fakta a že v případě konkrétního utilitaristického rozhodování kriticky záleží na analýze těchto fakt (oproti mechanisticky aplikovaným abstraktním pravidlům křesťanské morálky).

Myšlenkový experiment říká toto: Představte si, že jeden z největších a nejoblíbenějších houslistů upadne do těžkého komatu. Ohromná skupina jeho příznivců se nějakým způsobem dostane k medicínským záznamům, z nichž odvodí, že jste to právě vy a pouze vy, kdo má možnost houslistu zachránit. K záchraně je potřeba jedině; houslista bude přenesen kvám do bytu a připoután k vašemu tělu (skrže různé přístroje) na devět měsíců a vy se nesmíte nikdy po celou tu dobu od něho odpoutat, protože jinak by houslista zemřel.

Interpretace je zřejmá: vy jste matka a houslista (který je v komatu a nemůže o sobě rozhodovat a je také zcela nevinný, protože nikoliv na základě jeho rozhodnutí došlo k omezení vaší svobody) je plod. Takže na první pohled by platil argument: Houslista je nevinná lidská bytost. Vaše případné odpoutání od houslisty mu způsobí jistou smrt. Tedy odpoutání je morálně nepřípustné.

Ve skutečnosti ovšem všichni cítíme, že právo na odpoutání máme. Myšlenkový experiment chtěl naznačit, že bychom měli přesněji rozlišovat dva pojmy. První je pojem „právo na život“ a druhý je

„právo na potřebné prostředky k udržení života“. Shoda panuje v tom, že právo na život má žena i plod. Ovšem pokud by pojem „právo na potřebné prostředky k udržení života“ měl znamenat i to, že za prostředek k udržení života považujeme život někoho dalšího, pak to rozhodně nebudeme považovat za nezpochybnitelné právo.

Fakta jsou tedy jednoduchá. Plod má právo na život, ale nemá nutně práva na prostředky k vlastnímu přežití, které by zároveň vyžadovaly životní oběti ze strany někoho jiného (které vyžadují jinou lidskou bytost jako trpící prostředek). V rámci světské utilitaristické etiky má „větší“ právo na život matka, protože ona tvoří suverénní (nezávislý) subjekt, na kterém je plod zcela závislý.

Nakonec je tedy dokonce možné – morálně přípustné – uvažovat o přerušení životního procesu lidské bytosti, i když se přirozeně jedná jen o extrémní případy (navíc, jak jsme se snažili naznačit, zygota touto bytostí rozhodně není).

Závěrem je možné tvrdit, že dva ze tří předpokladů učiněných ze strany věřících prostě nelze obecně přijmout. Plyne z toho, že celý výchozí argument stojí na hliněných nohou.

jako
elektronickou publikaci
k Mezinárodnímu dni žen vydala

Nová antikapitalistická levice

www.antikapitalista.cz

info@antikapitalista.cz